

1920-1950 жылдары орын алған саяси қуғын-сүргін мен босқындықтың қазақ халқы үшін салдары бүгінгі күнге дейін сезіліп келеді. Сол кезеңдегі қасіретті оқиғалар ұлттың демографиялық құрылымына, мәдениетіне және рухани әміріне терең із қалдырды. Ашаршылық пен қуғын-сүргін салдарынан миллиондаған қазақтың әмірі қиылып, жүз мыңдаған адам туған жерін тастап, кәрісі елдерге босып кетті. Бүгінгі таңда сол босқындардың ұрпақтары Қытай, Ресей, Моңғолия, Түркия және Өзбекстан сияқты елдерде әмір сүріп жатыр. Бұл қазақ диаспораларының қалыптасуына негіз болды, бірақ олардың ұлттық ерекшеліктерін сақтап қалуы қиындық тудырды.

Бүгінгі күні бұл тарихи кезеңнің қасіреті қайта зерттеліп, қуғын-сүргін құрбандарының есімдері ақталуда. Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін кәштеген архив құжаттары ашылып, бұрын белгісіз болған деректер жарияланды. Қуғын-сүргін құрбандарын еске алу күні – 31 мамырда елде түрлі шаралар ұйымдастырылып, осы трагедияның құрбандары ұлықталады. Сонымен қатар, шетелдегі қазақ диаспораларын қолдау, олардың ұлттық мәдениеті мен тілін сақтау үшін мемлекет «Отандастар қоры» арқылы маңызды жұмыстар атқарауда.

Қуғын-сүргін қазақ халқының мәдениетіне де зор әсер етті. Кәштеген зиялылар мен әнер қайраткерлері қуғын-сүргінге ұшырап, ұлттық рухани мұраның бір бөлігі жойылды. Алайда, олардың еңбектері мен мұралары тәуелсіздік жылдары қайта жаңғыртылуда. Бұл тек ұлт үшін рухани жаңғыру ғана емес, тарихтан алынған маңызды сабақ. Бүгінгі қазақ қоғамы осы қасіретті оқиғаларды еске алып, тәуелсіздікті, бірлік пен бейбітшілікті жоғары бағалайды. Бұл тарихи кезеңнің ауыр сабақтары болашақта ұлттың бірлігі мен тұрақтылығын сақтауға жол ашады.

1920-1950 жылдардағы саяси қуғын-сүргін қазақ халқының санасында әшпес жара қалдырды. Жүз мыңдаған адам туған жерінен айрылып, аман қалу үшін босқынға айналды. Туған елінен алыстаған қазақтар ұлттық болмысы мен мәдениетін сақтап қалу үшін күресіп, басқа халықтар арасында әмір сүруге мәжбүр болды. Олардың тағдыры – биліктің әділетсіздігі мен тоталитарлық жүйенің зұлымдығының айқын кәрінісі.

Бүгінгі таңда бұл қасірет ұмытылмауы тиіс. Бұл тарихтан алынған маңызды сабақ бізге бейбітшілік пен бірліктің құндылығын түсіндіріп, тәуелсіздігіміздің қадірін білуге үйретеді. Қуғын-сүргін құрбандарының есімдерін ақтап, олардың аманат еткен мұрасын сақтау – ұлттық рухымыздың тірегі. Босқынға айналған қазақтардың ұрпақтары бүгінде ел тәуелсіздігінің символы ретінде қазақ мәдениетін қайта жаңғыртып, ел мен жердің бірлігін нығайтуда.

Бұл трагедияның мұрасы бізді тарихи әділеттілікті қалпына келтіруге, ұлт бірлігін сақтауға және келешек ұрпаққа мұндай қасіретті болдырмау үшін жауапкершілік алуға үндейді. Ұмытпау – ұлттың тірі екенін кәрсететін басты белгі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Алаштың ардағы:(елтанымдық және тілтанымдық жинақ). Құрастырған Е.Е.Тілешов, Г.П.Әріпбек. - Астана:"Руханият", 2010. - 264 бет.
2. Қойгелдиев М. «Алаш қозғалысы». – Алматы: «Санат», 1995.
3. Әбілқожин Ж.Б. «Кеңестік дәуірдегі Қазақстан шаруашылығының тарихы» – Алматы: «Ғылым» баспасы, 1997.
4. Алдажұманов Қ.С. «1930 жылдардағы ашаршылық: себебі мен салдары» – Алматы: «Қазақстан» баспасы, 2003.

1920-1930 ЖЫЛДАРДАҒЫ ТҮРЛІ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ САЯСИ НАУҚАНДАР МЕН АШАРШЫЛЫҚ КЕЗЕҢДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІҢ ЖАЗАЛАУ ӘРЕКЕТТЕРІ

Усенов А.

Ғылыми жетекшісі: т.ғ.м., аға оқытушы Малаев Д.Б.
Академик Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
adilbekusenov6@gmail.com
Қарағанды қ.

1920-1930 жылдары Қазақстан тарихында зорлық-зомбылыққа толы ауыр кезеңдердің бірі болды. Кеңес үкіметі жаңа социалистік қоғам құру жолында елдің экономикалық, әлеуметтік және саяси құрылымын түбегейлі өзгертуге бағытталған реформаларды жүзеге асырды. Бұл реформалар қазақ қоғамының дәстүрлі шаруашылық жүйесін, мәдениеті мен ұлттық бірегейлігін күйретуге бағытталды. Әсіресе ұжымдастыру, байларды тәркілеу, жаппай ашаршылық және саяси репрессиялар халықтың тағдырына орны толмас қайғы-қасірет әкелді.

Кеңес билігінің күштеп жүзеге асырған экономикалық және саяси реформаларының салдары өте ауыр болды. Ауыл шаруашылығын ұжымдастыру халықтың негізгі күнкөріс көзі саналатын мал шаруашылығының жойылуына алып келді. Ал бай-манаптарды тап ретінде жою және «халық жауларын» анықтау мақсатында

ұйымдастырылған репрессиялар қазақ халқының зиялы қауымы мен көшбасшыларының қатарын сиретіп, ұлттық сананы әлсіретті. Нәтижесінде Қазақстанда 1930-1933 жылдары орын алған жаппай ашаршылық салдарынан миллиондаған адам қырылып, мыңдаған отбасы туған жерін тастап кетуге мәжбүр болды.

Бұл мақалада 1920-1930 жылдардағы саяси науқандардың, ашаршылықтың және репрессиялардың себептері мен салдары, сондай-ақ мемлекеттің жазалау әрекеттерінің халық өміріне тигізген әсері жан-жақты қарастырылады. Тарихтың бұл кезеңін түсіну бүгінгі ұрпақ үшін маңызды, өйткені ол қазақ халқының ұлт болып қалыптасуы жолында үлкен сынақ пен қайғының кезеңі болды.

1927 жылы Кеңес үкіметі ауыл шаруашылығын ұжымдастыру науқанын бастады. Оның мақсаты жеке меншік шаруашылықтарды жойып, өндірісті мемлекеттің бақылауына алу болды.

Мал шаруашылығын жою:

Қазақ халқының негізгі күнкөрісі саналатын мал-мүлікті тартып алу халықты ашаршылыққа ұшыратты. 1928 жылы Қазақстанда 40 миллионнан астам мал болса, 1933 жылға қарай бұл сан 4 миллионға дейін азайды.

Халықты отырықшылыққа көшіру:

Дәстүрлі көшпелі өмір салты мәжбүрлі түрде өзгертіліп, қазақтарды отырықшы егіншілікке бейімдеуге тырысты. Бұл әрекет табиғи-географиялық жағдайларды ескермегендіктен толық сәтсіздікке ұшырады.

1928 жылы Кеңес үкіметі «бай-кулактарды тап ретінде жою» саясатын бастады. Бұл саясат Қазақстанда дәстүрлі қоғамның экономикалық негізін ғана емес, оның әлеуметтік құрылымын да түбегейлі өзгертті. Байларды тәркілеу кеңестік биліктің қазақ даласындағы әлеуметтік теңсіздікті жою және социализм құру жолындағы негізгі қадамы болды. Алайда бұл науқан халыққа ауыр зардаптар алып келді.

1. Байларды тәркілеудің себептері

Кеңестік идеология:

Кеңес үкіметі байларды социализмнің жауы, еңбекшілерді қанаушы тап ретінде көрсетіп, оларды жоюды мақсат етті. Байлар халықтың негізгі қарсылығын ұйымдастырушы күш деп саналды.

Экономикалық қажеттілік:

Байлардан тәркіленген мал мен мүлік ұжымдастыру саясатын іске асыру үшін пайдаланылды.

Саяси бақылауды күшейту:

Байлар мен аukatты шаруалар дәстүрлі қазақ қоғамында беделге ие болғандықтан, оларды жою арқылы кеңес үкіметі өз билігін нығайтуды көздеді.

2. Тәркілеу саясатының жүзеге асырылуы

Мал-мүлікті тәркілеу:

1928 жылдың қыркүйегінде қабылданған арнайы қаулыға сәйкес, 700-ден астам ірі бай-шаруашылықтар тәркіленіп, 145 мыңға жуық адам жер аударылды.

Күштеп кедейлендіру:

Аukatты адамдардан ғана емес, орта шаруалардан да мүлік тартып алынды. Бұл қоғамның барлық әлеуметтік топтарын қамтыды.

Жазалау:

Байлар мен олардың отбасы мүшелері «тап жауы» ретінде сотталды, түрмеге қамалды немесе жер аударылды.

3. Әлеуметтік бөлініс

Қоғамдағы жікке бөліну:

Тәркілеу науқаны қазақ қоғамында әлеуметтік бөлініс туғызды. Аukatты адамдар мен қарапайым шаруалар арасындағы қарым-қатынас бұзылып, бір-біріне деген сенімсіздік қалыптасты.

Табиғи элитаны жою:

Байлар мен ру басшылары қазақ қоғамындағы дәстүрлі көшбасшылар ретінде қызмет етті. Оларды жою ұлттық басқару жүйесін әлсіретті.

Өзара жанжалдар:

Байларды анықтау мен жазалау процестері көбінесе халықтың өз ішіндегі жала жабу, сатқындық және бәсекелестік арқылы жүзеге асты. Бұл қазақ халқының бірлігін бұзды.

4. Экономикалық салдары

Мал шаруашылығының күйреуі:

Байлардан тәркіленген мал-мүлік дұрыс басқарылмады. Ұжымшарларда тиімді шаруашылық жүргізу мүмкін болмағандықтан, мал басы күрт азайды. 1928 жылы 40 миллионнан астам мал болса, 1933 жылға қарай тек 4 миллион мал ғана қалды.

Ауыл шаруашылығының дағдарысы:

Тәркілеу саясаты дәстүрлі ауыл шаруашылығының құрылымын жойып, қазақ халқының негізгі күнкөріс көзінен айырылуына себеп болды.

5. Миграция және халықтың көшуі

Тәркілеу мен ұжымдастыру саясаты халықтың жаппай көшуіне әкелді:

Ішкі көші-қон: Бай-манаптардың көпшілігі Қазақстанның шалғай аймақтарына немесе Ресейдің басқа өңірлеріне жер аударылды.

Шетелге қашу: Мыңдаған қазақтар Қытай, Иран, Ауғанстан, Моңғолия сияқты көрші елдерге қоныс аударды.

6. Тәркілеу науқанының ұлттық және тарихи маңызы

Қазақ халқының дәстүрлі әлеуметтік құрылымы бұзылып, ел ішінде әлеуметтік теңсіздік күшейді.

Ұлттық элита мен көшбасшылардың жойылуы халықты ұйымдастыру мен басқару қабілетінен айырды.

Халық арасындағы жікке бөліну мен сенімсіздік ұлттың тарихи санасына теріс әсер етті.

3. Жаппай ашаршылық (1930-1933 жж.)

Ұжымдастыру мен тәркілеу саясаттарының тікелей салдары ретінде Қазақстанда жаппай ашаршылық орын алды.

Себептері:

Малдың жойылуы және азық-түлік қорларының жетіспеушілігі.

Мәжбүрлі астық жинау және оның сыртқа экспортталуы.

Табиғи ресурстардың тиімді пайдаланылмауы.

Салдары:

Халықтың 40%-ы (2,3 миллион адам) аштықтан қаза тапты.

1 миллионға жуық адам басқа елдерге (Қытай, Ауғанстан, Иран) немесе Ресейдің басқа өңірлеріне көшіп кетті.

Қазақ халқының демографиялық және мәдени құрылымында орны толмас шығындар болды.

4. Халық көтерілістері және жазалау әрекеттері

Ұжымдастыру мен ашаршылыққа қарсы халық арасында көптеген көтерілістер орын алды.

Көтерілістер:

Батпаққара көтерілісі (1929 ж.),

Адай көтерілісі (1931-1932 жж.),

Созақ көтерілісі (1930 ж.).

Жазалау:

Кеңес үкіметі қарсылықты қатаң басып отырды. Мыңдаған көтерілісші түрмеге қамалып, атылды немесе жер аударылды.

5. Саяси репрессиялар және ГУЛАГ жүйесі

1920-1930 жылдары Кеңес Одағында жүргізілген саяси репрессиялар Қазақстанға да үлкен қайғы-қасірет әкелді. Кеңестік билік ұлт зиялыларына, дәстүрлі көшбасшыларға және қарапайым халыққа қарсы жаппай қуғын-сүргін саясатын жүзеге асырды. Бұл саясаттың негізгі құралы ГУЛАГ (Мемлекеттік лагерьлер басқармасы) жүйесі болды, онда миллиондаған адам ауыр еңбек пен аштықтың азабын тартты.

1. Саяси репрессиялардың себептері

Кеңестік тоталитаризм:

Иосиф Сталин билігі кезінде саяси репрессиялар социалистік идеологияны күшейту және билікке қарсылық білдіретін топтарды толық жою мақсатында жүргізілді.

Ұлттық элитаны жою:

Қазақ қоғамының ұлттық бірегейлігін сақтау үшін күрескен зиялылар мен көшбасшылар қуғын-сүргіннің негізгі нысанына айналды.

Әлеуметтік бақылауды күшейту:

Халықты қорқытып-үркіту арқылы Кеңес үкіметі өз идеологиясын күштеп енгізді және ұжымдастыру мен басқа да саяси науқандарға қарсыласуды басуға тырысты.

2. Қазақ зиялыларына жасалған репрессиялар

Алаш қозғалысы жетекшілерінің жазалануы:

Ахмет Байтұрсынұлы, Әлихан Бөкейхан, Міржақып Дулатұлы, Мағжан Жұмабаев және тағы басқа Алашорда қайраткерлері «халық жауы» ретінде айыпталып, атылды немесе түрмеге жабылды.

Бұл зиялылар ұлттық мәдениет пен тәуелсіздік идеяларын насихаттағандықтан, Кеңес үкіметі оларды үлкен қауіп деп санады.

Ұлттық интеллигенцияны жою:

Қазақ халқының білім мен ғылым саласында қызмет еткен ғалымдар, ұстаздар, жазушылар репрессияға ұшырап, шығармашылық жұмыстарынан айырылды немесе жазаландырылды.

3. ГУЛАГ жүйесі және Қазақстандағы еңбек лагерьлері

ГУЛАГ жүйесінің мақсаты:

Кеңес үкіметі «халық жаулары» деп танылғандарды түрмелер мен еңбек лагерьлеріне жіберіп, оларды ауыр еңбекке мәжбүрледі.

Бұл лагерьлер экономиканы дамыту үшін арзан жұмыс күші ретінде пайдаланылды.

Қазақстандағы лагерьлер:

Қазақстан территориясында ГУЛАГ жүйесінің ең үлкен лагерьлері орналастырылды:

АЛЖИР (Ақмола лагерьі): «Отанын сатқандардың әйелдеріне арналған лагерь». Бұл лагерьге саяси тұтқындардың әйелдері мен балалары жіберілді.

Карлаг (Қарағанды еңбек лагерьі): Бұл лагерьде негізінен саяси тұтқындар жұмыс істеп, көмір өндіру, құрылыс салу сияқты ауыр жұмыстарды атқарды.

Степлаг және басқа лагерьлер: Қазақстанда орналасқан лагерьлер тұтқындардың азапты өмірінің символына айналды.

4. Репрессияның салдары

Ұлттық зиялы қауымды жою:

Қазақтың рухани және интеллектуалдық элитасы репрессияға ұшырап, ұлттың дамуына үлес қосқан тұлғалардан айырды. Бұл қазақ мәдениетінің дамуын ұзақ жылдарға тежеді.

Әлеуметтік бақылау:

Халық арасында қорқыныш пен сенімсіздік пайда болып, әлеуметтік қарым-қатынастар әлсіреді.

Демографиялық шығын:

Репрессиялар мен ГУЛАГ жүйесіндегі азапты өмір салдарынан мыңдаған қазақ қаза тапты немесе өмір бойы ауыр жағдайларда қалды.

Ұлттық сананың бұзылуы:

Репрессиялар ұлттың тарихи жадын әлсіретіп, халықтың рухани күйзеліске ұшырауына себеп болды.

5. Қазіргі тарихи баға

Кеңес үкіметінің саяси репрессиялары қазақ халқының өмірінде орны толмас қайғы қалдырды.

Тәуелсіздік алғаннан кейін репрессия құрбандарын ақтау, олардың есімдерін ұрпаққа қайтару және осы оқиғалардың тарихи сабақтарын түсіну бойынша жұмыстар жүргізілуде.

6. Ұлттық және демографиялық салдары

1920-1930 жылдардағы Кеңес үкіметінің зорлық-зомбылық саясаты қазақ халқының ұлттық және демографиялық құрылымына орны толмас зардап әкелді. Бұл кезеңдегі оқиғалар халық санының күрт азаюы, ұлттық мәдениеттің әлсіреуі және әлеуметтік құрылымның бұзылуына себеп болды.

1. Демографиялық апат

Халық санының азаюы:

1930-1933 жылдардағы ашаршылық салдарынан қазақ халқының шамамен 40%-ы, яғни 2,3 миллионға жуық адам қырылды. Бұл Қазақстан тарихындағы ең ірі демографиялық апаттардың бірі болды.

Аштықтан аман қалу үшін шамамен 1 миллион адам елден кетуге мәжбүр болды. Олар Қытай, Иран, Ауғанстан, Түркия сияқты елдерге, сондай-ақ Ресейдің басқа өңірлеріне қоныс аударды.

Қазақ халқының саны тек 1950 жылдардың соңында ғана қайтадан қалпына келе бастады.

Демографиялық тепе-теңдіктің бұзылуы:

Кеңес үкіметінің қоныстандыру саясаты нәтижесінде Қазақстанға басқа этностардың жаппай көшірілуі жүргізілді. Бұл саясат қазақтардың өз жерінде азшылыққа айналуына әкелді.

2. Ұлттық мәдениетке әсері

Зиялы қауымды жою:

Ұлттық мәдениет пен ағартушылықтың дамуына үлес қосқан қазақ зиялылары қуғын-сүргінге ұшырады. Алаш қозғалысының жетекшілері, ғалымдар, ақын-жазушылар «халық жауы» ретінде атылды немесе еңбек лагерьлеріне қамалды.

Ахмет Байтұрсынұлы, Мағжан Жұмабаев, Міржақып Дулатұлы және басқа да тұлғалардың жазалануы ұлттық руханиятқа ауыр соққы болды.

Дәстүрлі қоғамның күйреуі:

Ұжымдастыру саясаты қазақтың дәстүрлі шаруашылық жүйесін бұзып, көшпелі өмір салтын жойды. Бұл халықтың тұрмыстық және экономикалық жүйесін ғана емес, рухани құндылықтарын да әлсіретті.

Дінге қарсы күрес:

Кеңес билігі ислам дінін жоюға бағытталған саясат жүргізді. Мыңдаған мешіттер мен медреселер жабылып, діни қызметкерлер қуғынға ұшырады. Бұл халықтың рухани өмірінде үлкен бос кеңістік қалдырды.

3. Ұлттық бірегейліктің әлсіреуі

Қазақ тілі мен мәдениетіне қысым жасалып, орыс тілі мен мәдениеті басымдыққа ие болды.

Әлеуметтік құрылым өзгеріп, қазақтардың дәстүрлі көшбасшылары (ру басшылары, билер, ақсақалдар) жойылды. Бұл ұлттық бірегейлікті сақтаудағы тарихи институттардың ыдырауына әкелді.

4. Экономикалық және әлеуметтік салдары

Мал шаруашылығының күйреуі:

Қазақ халқының негізгі күнкөрісі саналатын мал шаруашылығы жойылды. 1928 жылы Қазақстанда 40 миллионнан астам мал болса, 1933 жылға қарай бұл сан 4 миллионға дейін азайды.

Ел ішіндегі кедейлену:

Бай-манаптарды тәркілеу мен ұжымдастыру қарапайым халықты да мүліктен айырып, кедейшілікке ұшыратты.

Әлеуметтік бөлініс:

Кеңес үкіметі қоғамды жасанды таптарға бөліп, ауқатты адамдар мен зиялы қауымды халықтың жауы ретінде көрсетті. Бұл қазақ қоғамындағы бірлік пен ынтымақты бұзды.

5. Ұрпаққа тиген әсері

Психологиялық және тарихи жад:

Ашаршылық, қуғын-сүргін және ұжымдастыру сияқты оқиғалар халықтың тарихи санасына терең із қалдырды. Бұл жаралар бірнеше ұрпаққа жалғасып, халықтың әлеуметтік-психологиялық жағдайына әсер етті.

Ұлттық қайта өрлеу қажеттілігі:

XX ғасырдың екінші жартысында қазақ халқы ұлттық мәдениетін, тілін және рухани құндылықтарын

қалпына келтіруге тырысты. Дегенмен, бұл процеске бірнеше онжылдық қажет болды.

1920-1930 жылдардағы зорлық-зомбылық пен саяси науқандар қазақ халқының тағдырында қайғылы із қалдырған ауыр кезең болды. Кеңес үкіметінің күштеп енгізген реформалары халықтың дәстүрлі өмір салтын бұзып, әлеуметтік-экономикалық дағдарыс пен ұлттық апатқа алып келді. Ұжымдастыру, байларды тәркілеу және ашаршылықтың салдарынан қазақ халқы өзінің жартысына жуығынан айырылып, ұлттық болмысы мен мәдениеті айтарлықтай зардап шекті.

Бұл жылдары қазақтың зиялы қауымы мен ұлттық элитасы саяси қуғын-сүргінге ұшырады. Ахмет Байтұрсынұлы, Мағжан Жұмабаев, Міржақып Дулатұлы сынды ұлт зиялыларының жазалануы халықтың рухани және мәдени дамуын тоқырауға ұшыратты. Сонымен қатар, ұжымдастыру мен тәркілеу салдарынан мал шаруашылығы күйреп, ауыл шаруашылығының негізгі тіректері жойылды. Жаппай ашаршылық пен көтерілістерді аяусыз басу саясаты халыққа қарсы жасалған қатыгездіктің көрінісі болды.

Дегенмен, бұл қайғылы кезең қазақ халқының төзімділігі мен табандылығын көрсетті. Миллиондаған адам қиындықтарға қарамастан, өмір үшін күресіп, ұлт ретінде сақталып қалуға тырысты. Бұл оқиғалар – ұлт тарихының ауыр, бірақ маңызды сабақтары.

Бүгінде бұл кезеңнің тарихын зерттеу, оны есте сақтау және саяси қателіктерден сабақ алу – ұрпақтың басты міндеті. Қазақ халқының басынан өткен осындай қиын кезеңдерді ұмытпау арқылы біз тәуелсіздікті, ұлттық бірегейлікті және болашаққа деген сенімді нығайта аламыз. Тарихты дұрыс бағалау – болашақ қателіктердің алдын алудың негізі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қозыбаев М.Қ. «Ақтаңдақтар ақиқаты». - Алматы: Қазақ университеті, 1992.
2. Ақынжанов А. «Кеңес өкіметінің ауыл шаруашылығындағы реформалары». - Алматы: Санат, 1995.
3. Төлегенова К. «Қазақстандағы саяси репрессиялар». - Алматы: Өнер, 2001.
4. Алашорда энциклопедиясы. - Алматы: Атамұра, 2009.
5. Мәлібекова Ш. «1930-жылдардағы Қазақстандағы халық көтерілістері». - Алматы: Дәуір, 1998.
6. Қазақстан тарихы (5 томдық). - Т.4. - Алматы: Атамұра, 2010.
7. Сұлтанбек Қожанұлы. «ГУЛАГ: тарихи деректер». - Астана: Фолиант, 2015.
8. Аманжолов К.Р. «Қазақстанның қазіргі заман тарихы». - Алматы: Рауан, 2004.
9. Қазақ ССР тарихы (4 томдық). - Алматы: Ғылым, 1983.
10. Сәбитова Г. «Қазақ даласындағы ашаршылық және оның салдары». - Алматы: Мектеп, 1997.
11. Жұмабеков С. «Қазақстандағы кеңестік жазалау саясаты». - Алматы: Қазақ энциклопедиясы, 2008.
12. Артықбаев Ж. «Кеңес дәуіріндегі қазақ интеллигенциясының қудалануы». - Астана: Елорда, 2003.

ОРТАЛЫҚ ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АШАРШЫЛЫҚ (1931-1933 ЖЖ.)

Түзелбек Қ.А

Ғылыми жетекшісі: т.ғ.м., аға оқытушысы Малаев Д.Б.

Академик Е.А.Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

ktzelbek@gmail.com

Қарағанды қ.

1931-1933 жылдардағы ашаршылық – Қазақстан тарихындағы ең ауыр әрі қайғылы кезеңдердің бірі. Бұл трагедия тек қазақ халқының өмір сүру салтына, мәдениетіне және демографиясына әсер етіп қана қоймай, ұлттық болмысқа терең жара салды. Ашаршылық жылдарындағы миллиондаған адамның өлімі мен жаппай көші-қон қазақ халқының тарихи тағдырына шешуге ықпал етті. Әсіресе Орталық Қазақстан өңірінде бұл оқиғалардың ерекшелігі, табиғи – климаттық жағдайлар мен саяси қысымның салдарынан айрықша сипатқа ие болды. Ашаршылық жылдары халық санының күрт азаюы, этникалық құрамның өзгеруі және дәстүрлі шаруашылықтың күйреуі сияқты оқиғалар ұзақ уақыт бойы зерттелмей келді немесе бұрмаланды. Ашаршылық – қазақ халқының өткенін түсініп, болашағына сабақ алуы үшін маңызды тарихи сабақ.

Бұл қасіретті ұмыту ұлттың өзіндік болмысын жоғалтуға әкелуі мүмкіу. Ашаршылық мәселесі әлі де толық зерттелмеген, әсіресе өңірлік ерекшеліктерді қамтитын жаңа зерттеулерге қажеттілік бар. Кеңес Одағының тоталитарлық жүйесінің қазақ халқына жасаған қысымы мен аштықты қолдан ұйымдастыруы туралы түсінік, қазіргі қоғам үшін ескерту рөлін атқарады. Бұл оқиғалардан алынған сабақ ұлттық тарих пен саясатты дұрыс бағалауға көмектеседі. Орталық Қазақстандағы ашаршылықтың ерекшеліктері, оның ішінде табиғи жағдайлар, экономикалық саясаттың салдары мен халықтың аман қалу жолдары толыққанды зерттеуді қажет етеді. Бұл мәселені қарастыру ашаршылықтың бүкіл Қазақстандағы әсерін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді. Ашаршылық жылдарындағы халық санының күрт азаюы мен этникалық құрамдағы өзгерістердің салдары Қазақстанның бүгінгі әлеуметтік құрылымына тікелей ықпал етті. Ашаршылық – тек өткеннің қайғысы емес, болашақ ұрпаққа сабақ болатын ұлт тарихындағы маңызды кезең. Тарихи шындықты зерттеп, түсіну –